

Truverdighet mellom linjene

THORE ROKSVOLD

Inferens betegner enkelt sagt at det står noe mellom linjene som en kan utlede. Tekst og kontekst spiller sammen når vi utleder inferens. Som ei klargjøring av begrepet mener jeg det er hensiktsmessig å skille mellom statistisk, semantisk, logisk og pragmatisk inferens. I denne retoriske analysen vil jeg særlig fokusere hvordan truverdigheten til den som har lagd en tekst, også er del av inferensen. Hvilket bilde av seg sjøl gir skribenten mellom linjene i teksten? Og hvordan kan vi analysere fram dette bildet? Dette vil jeg til slutt vise ved et skjema med analyse av teksten jeg bruker som eksempel.

Bakgrunn og Case

Som case for analysen har jeg valgt en kommentarartikkel av den norske redaktøren/spaltisten Per Egil Hegge. Artikkelen kunne leses i *Aftenposten* 13. februar 2004. *Aftenposten* gis ut i Oslo, og er Norges største abonnementsavis. Artikkelen har tittelen ”Fett flekk bak mål”, og er en kommentar til at Norsk språkråd (som er offentlig oppnevnt for å normere norsk språk) den dagen skulle behandle forslag til norsk skrivemåte av engelske ord som brukes mye i norsk. Hegge er kjent for å ha et konservativt språksyn. Han er særlig opptatt av feilaktig ordbruk og gal syntaks, og mener på disse områda å se klare tegn til språklig forfall. I lys av dette finner han det uvesentlig at filologer i språkpolitisk perspektiv er opptatt av ords skrivemåte, slik de er i Norsk språkråd, der universitetsprofessorer med lingvistisk kompetanse har markert seg sterkt i debatter om skrivemåte. Det spesielle ved norsk språkpolitikk er at jevne folks talemål har en høyere status enn i de fleste andre land. Derfor har dette vesle landet to autoriserte norske skriftspråk og stor valgfrihet innafor hvert av dem.

Avskommentarer skrives tradisjonelt av redaksjonelle medarbeidere med spesiell innsikt i og bakgrunnskunnskap om de emna som kommenteres.

En avskommentar skal være et kvalifisert og kvalifiserende bidrag til samfunnsdebatten. Sjangeren er argumenterende.

Etiketten ’Kommentar’ i eksempelartikkelen signaliserer altså, og skaper en forventning om, at vi får en innsiktsfull og begrunna stillingtaken til aspekter ved Språkrådets årsmøte. Imidlertid håndheves ikke kravet til dokumentasjon like sterkt i kommentarjournalistikk som i vitenskapelig skrivning. Dokumentasjonen i kommentarartikler finnes ofte i nyhetsartikler om det samme emnet.

Det har ofte slått meg at Hegge er lite nøye med dokumentasjonen i sine artikler. Han nøyer seg gjerne med å påstå, men påstandene har en sarkastisk snert som gir ham en autoritet som skribent. Slik blir han av mange lesere oppfatta som en kommentator det er verdt å lese. Det er dette forholdet jeg har villet analysere. Jeg er altså opptatt av kommentaren som sjanger og av Heggens autoritet som kommentarskribent. Derfor bruker jeg den valgte teksten som analyseeksempel: Hva slags bilde av seg sjøl formidler kommentarskribenten mellom linjene som gir ham denne autoriteten, når dokumentasjonen er så løs, og hvordan kan det utvikles en framgangsmåte for å analysere fram slik autoritetsbygging i inferensen? Med andre ord: Hvordan begrunner kommentarskribenten sin stillingtaken, og hvordan søker han å inngi tillit og framstå som truverdig?

I andre kommentarartikler og tekster i andre sjangrer enn denne kan skribentens autoritet sikkert bygges med andre virkemidler enn i denne – eller virkemidlene kan være brukt annerledes. Men inferenskategoriene virker nokså universelle, og tilnæringsmåten i skjemaet med analyse av eksempelteksten har jeg tidligere brukt i analyse av en nyhetsreportasje (Roksvold 2003: 196 f), så jeg vil anta at analysen jeg demonstrerer, kan brukes til analyse av autoritetsbygging ved inferens i andre tekster og sjangrer også.

Den analyserte teksten ligger ved bakerst. Jeg har delt den tematisk i seksjoner med sifrene 1-17, som vil bli brukt både i eksemplifiseringa og i analyseskjemaet. Alle eksemplene er henta fra Hegges tekst.

Retorikkens bevismidler

Retorikkens begrep *ethos* kan brukes i analyse av autoritetsbygging i en tekst.

Aristoteles (Hastrup 1991) delte de faglige bevismidlene i tre typer, som kan knyttes til de tre grunninstansene i en kommunikasjonsmodell: taleren, tilhører og teksten. Det første faglige bevismiddelet kalles *ethos*, det andre *pathos*, og det tredje *logos*. Tillit og troverdighet – talerens/skribentens autoritet – er knytta til den retoriske kategorien *ethos*.

Thure Hastrup oversetter *ethos* med ”karakter”, og gjengir Aristoteles slik:

Overbevisning skapes gjennom talerens karakter (*etos*), når talen holdes på en sådan måte, at den gjør talerens person troværdig. Vi stoler nemlig mer og med større beredvillighet på, hvad anstændige mennesker siger, og dette gælder generelt i alle situationer, men aldeles afgjort dér, hvor der ikke foreligger vished (nemlig ved *logos*, TR. komm.), men er levnet plads for tvivl. (Hastrup 1991: 34)

Ethos er altså særlig viktig når *logos* ikke strekker til – som i kommentarartikler med svak dokumentasjon. På den andre sida styrkes en persons *ethos* av at en blir oppfatta som sannferdig. Følger en *logos* så langt det er mulig, styrkes personens *ethos*. Dette henger sammen med den amerikanske kommunikasjonsforskeren H. Paul Grices kvalitetsmaksime for kommunikativt samarbeid: ”Do not say what you believe to be false. Do not say that for which you lack adequate evidence” (Grice 1975: 46).

Det ligger en varigere overbevisningskraft i *logos* og *ethos* enn i *pathos*. *Logos* holder til beviset blir gjendrevet logisk. *Ethos* holder så lenge en ikke blir avslørt som uredelig eller utruverdig, og derved mister tillit. *Pathos*-argumenter overbeviser ved å vekke følelser som indignasjon, medynk, sorg, glede, hat, forakt, misunnelse, begjær, skuffelse, sinne, begeistring og så videre. Mens *pathos* kanskje er den overbevisningsgrunnen som virker sterkest i øyeblikket, er det også den overbevisningsgrunnen som er lettest å gjendrive. Det appellerer til skadefryden særlig hos utdanna journalister å hevde – som i eksempelartikkelens seksjon 13 – at nyutdanna journalister ”har bare dette ene spørsmå-

let som åndelig bagasje: Erre så nøye a?”. Påstanden kan oppleves som morsom, men holder ikke for en kritisk betraktning.

Quintilian gjengir *pathos* med ”*affectus*” (Lindhardt 1987: 88), og *pathos*-argumenter vekker gjerne affekt – gjennom overdrivelser, kraftsatser og språklige bilder som skaper assosiasjoner og emosjoner. Ofte er det tale om forenklinger. Saker blir ikke framstilt i all sin kompleksitet. En velger ut, og fokuserer, de momentene som kan skape de affekter en ønsker. I *pathos*-retorikk blir fakta framstilt enten ufullstendig eller fortegna eller både ufullstendig og fortegna. Anders Sigrell (2001: 155-158) skiller mellom å overbevise og å overtale. Overbevisning er resultat av en kognitiv prosess. Den griper djupe og er mer omfattende enn den påvirkningen som skjer ved overtalelse. *Logos*-argumenter sikter mot overbevisning; *pathos*-argumenter egner seg for overtalelse.

Enthymemers slutningsmåter

Aristoteles så ifølge Jørgen Fafner (1982: 63) helst talen som *logos*, og utforma det systemet for bevisføring som vi fra logikken kjenner som syllogismer, der holdbare argumenter kan stilles opp som gyldige relasjoner mellom to sanne premisser og en konklusjon.

Vi taler imidlertid ikke i syllogismer. Det ville bryte med Grices kvantitetsmaksime: ”Make your contribution as informative as is required (for the current purpose of exchange). Do not make your contribution more informative than is required” (Grice 1975: 45). Når vi taler (og skriver), entenderforstår vi deler av argumentasjonen som vi sjøl tar for gitt, og som vi går ut ifra at også samtalepartnere tar for gitt. Det underforståtte er i denne sammenheng redundant. Det ville bli en ineffektiv kommunikasjon om vi hele tida skulle passe på å få med alle detaljer vårt resonnement bygger på. Vi taler altså i det Aristoteles kalte *enthymemer*, og som forklares som ufullstendige syllogismer. Oversetningen, undersetningen eller konklusjonen kan være utelatt.

Deduksjon

Slutningsmåten der vi utleder konklusjonen av en oversetning (”*propositio major*”) og en underetning (”*propositio minor*”), kalles deduksjon. Vi konkluderer noe om et enkelttilfelle på bakgrunn av en allmenn lov i oversetningen som enkelttilfellet er et eksempel på. Dette er den eneste slutningsmåten som er udiskutabel:

- Oversetning: *Alle som har god greie på Sør-Europa, vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat.
- Undersetning: Sylfest Lomheim har god greie på Sør-Europa.
- Konklusjon: Sylfest Lomheim vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat. (Jfr. eksempelartikkelens seksjon 14.)

Gitt at oversetningen og undersetningen stemmer, er konklusjonen den eneste mulige. I seksjon 14 i eksempelartikkelen må oversetningen underforstås (markert med "*" her). Grunnen er at sannhetsverdien ikke holder for en kritisk betraktning. Undersetningen er i teksten sannsynliggjort ved parentesens "mannen er frankofil". Den opplysningen underbygger kommentarskribentens ethos: Kommentarskribenten er velinformert.

Induksjon

Slutningsmåten endres hvis forholdet mellom oversetningen, undersetningen og konklusjonen endres. Da får vi slutningsmåter som er mindre sikre og dermed diskutabile. Den allmenne loven kaller Charles S. Peirce "rule" (Svennevig 2001a: 4). Enkelttilfellet kaller han "case", og konklusjonen i den deduktive syllogismen kaller han "result" (ibid.). Den ene diskutabile slutningsmåten er induksjon, som er å utlede en allmenn lov på bakgrunn av eksempler, enkelttilfeller eller enkeltobservasjoner. Ved induksjon brukes altså case som oversetning og rule som konklusjon:

- Case: Sylfest Lomheim har god greie på Sør-Europa.
- Result: Sylfest Lomheim vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat.
- Rule: *Alle som har god greie på Sør-Europa, vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat.

Sjøl om Sylfest Lomheim har god greie på Sør-Europa og vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat, er det ikke dermed gitt at alle som har god greie på Sør-Europa, vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de

ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat. Ei anna sak er om Lomheim vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat. Kanskje det ikke er noe å vite? Kanskje det ikke er sant?

Et eksempel på induktiv slutningsmåte i eksempelartikkelen har vi i seksjon 7–8:

- Case: Helge Sandøy er en språkforsker som kvantifiserer.
- Result: *Helge Sandøy er uinteressert i og uvitende om god norsk.
- Rule: *Alle språkforskere som kvantifiserer, er uinteressert i og uvitende om god norsk.

Her er både "result" og "rule" underforstått (markert med "*"*) – kanskje fordi sannhetsverdien ikke holder for en kritisk betraktning. Generaliseringer, som er en type fallasier eller tankefeil (Pirie 1987), er vanlige resultater av induktive slutninger.

Både deduksjon og induksjon er kjent fra Aristoteles' logikk. I W. H. V. Reades bok *The Problem of Inference* fra 1938 refererer begrepet "inferens" nettopp til deduktiv og induktiv slutningsmåte. Når inferens slik betegner logiske slutningsmåter, har vi å gjøre med det jeg vil kalle logisk inferens. Den angår logiske relasjoner mellom setninger – altså tekst.

Når en søker på inferens i Bibsys-databasen, finner en at de fleste titlene som kommer opp, handler om statistisk inferens. Her er spørsmålet hva en kan slutte på bakgrunn av tall. Validitets- og representativitetsvurderinger, reliabilitets- og signifikanstester og andre sannsynlighetsberegninger uttrykker på hvor sikkert grunnlag en kan slutte noe om en hypotese ut fra talldata knytta til et empirisk materiale. Hvis det ikke er tale om et totalmateriale, angår slike vurderinger og måleuttrykk et eksempelmateriale. Når vi slutter oss til noe allment ut fra eksempler, er slutningsmåten induktiv. Statistisk inferens er induktiv slutningsmåte.

I eksempelartikkelens seksjon 8 latterliggjør kommentarskribenten statistisk inferens: På bakgrunn av hvilke data – hvilke eksempler valgt ut hvordan – kommer Sandøy fram til tallet fire? Men kommentarskribentens innvendinger er ikke konkretisert. Kanskje Sandøy har gode grunner til å hevde at norvageringstempoet burde ha vært fire ganger høyere? Kanskje han har utført kontrollerte beregninger som sannsynliggjør dette tallet? Det får vi ikke vite. Kommentarskribenten bare tar for gitt at tallet er tatt ut av løse lufta, og at slike beregninger er umulige. Han begrunner altså ikke sin kritikk av Sandøy, men spiller på at publikum har samme for-

ståelse som han har, av at språklige forhold ikke kan uttrykkes som tall. For lesere som i utgangspunktet deler den oppfatningen, gjør latterliggjøringa fyllest som argument. De godtar den felles forståelsen som en pragmatisk presupposisjon. Med det mener jeg at de oppfatter denne synsmåten som sannhet og ikke som ideologi, og at de vet at meningsfellene også oppfatter det slik. Pragmatiske presupposisjoner er underforstått viten om verden (i filosofisk forstand). For disse leserne opprettholder kommentarskribenten sin ethos ved å spille på fordommer. For lesere som ikke deler fordommen, mister han her sin ethos nettopp ved å la være å begrunne. Latterliggjøring er et pathos-argument. Latterliggjøring er også å frata andre deres ethos. For lesere som godtar kommentarskribentens fordom, har Sandøy liten ethos.

Abduksjon

Peirce introduserte en tredje logisk slutningsmåte i tillegg til deduksjon og induksjon, som han kalte "abduksjon" (ibid.). Der utledes enkelttilfellet av "rule" og "result":

- Rule: *Alle som har god greie på Sør-Europa, vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat.
- Result: Sylfest Lomheim vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat.
- Case: Sylfest Lomheim har god greie på Sør-Europa.

Denne slutningsmåten er også usikker: Sjøl om Sylfest Lomheim vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de ideer som Benito Mussolini la til grunn for den korporative stat, kan ikke det bevise at han har god greie på Sør-Europa. Det kan i beste fall være en hypotese som kan undersøkes (Svennevig 2001a: 10,17).

Et eksempel på abduktiv slutningsmåte i eksempelartikkelen har vi i ingressen (seksjon 2) og i seksjonene 11 og 12:

- Rule: *Alle fagmiljøer som lukker seg inne, fordi virkelighetens verden blir for vond og vanskelig, og fordi de plundrer med å sette sammen bokstaver, er selsomme sosialantropologiske isolater.
- Result: Norskfilologenes miljø er et selsomt sosialantropologisk isolat.

- Case: Norskfilologenes miljø lukker seg inne, fordi virkelighetens verden blir for vond og vanskelig, og fordi de plundrer med å sette sammen bokstaver.

Her er "rule" underforstått. Grunnen er nok ikke at påstanden er kontroversiell, for det er den ikke. Spørsmålet er heller om slike fagmiljøer finnes. Og hvis de ikke finnes, blir resonnetet ganske uinteressant.

Både induksjon og abduksjon *kan* gi riktige slutninger, men det er ikke sikkert disse slutningsmåtene gjør det.

I argumentasjon som hviler på logos, må både oversetning og undersetning (til sammen kalt "premissene") være sanne eller iallfall sannsynlige, og slutningen må være gyldig. Argumentasjon som hviler på ethos og pathos, forutsetter bare at premissene og slutningen virker overbevisende for publikum (Sandvik 1995: 251). Margareth Sandvik (op.cit.) knytter deduktive og induktive syllogismer til logos-kategorien, mens hun knytter enthymemer, som hun kaller retorisk deduktive syllogismer, til ethos. Til pathos knytter hun retorisk induktive syllogismer, som hun kaller eksempler. Det virker både fornuftig og klargjørende, sia eksempler kan egne seg godt for å vekke følelser. Til logos, ethos og pathos knytter seg altså henholdsvis syllogismer, enthymemer og eksempler. Abduktive syllogismer er ikke med i Sandvik oversikt.

Underforståtte premisser

Når en skal avdekke usikker argumentasjon, kan det altså være særlig fruktbart å undersøke enthymemer og eksempler, der påstander er underforstått og må rekonstrueres når en skal vurdere holdbarheten i resonnetet.

Noen underforståtheter kaller Sigrell "impliserende argument" (Sigrell 2001: 10). Med det mener han enthymemer der det ikke er åpenbart at taler og tilhører er enige om at det som er utelatt, er redundant i den forstand at det er innlysende og ukontroversielt: "Påverkan kan ske genom att det underforstått formedlas ett budskap som det inte råder enighet om, som något så självklart att det inte behöver uttryckas med ord." (ibid.). Impliserende er med andre ord argument "som löper risken att ifrågasättas, om det inte formedlas underforstått" (op.cit.: 12). Ved slike underforståtheter – som jeg nettopp har vist eksempler på i artikkelen "Fett flek bak mål" – kan en logisk analyse minske talerens ethos.

Til grunn for redundante underforståtheter ligger gjerne fastslåinger; til grunn for det Sigrell kaller impliserende underforståtheter, ligger gjerne vurderinger (Fabricius og Roksvold 2004: 101f).

Jeg velger å kalle den siste typen underforståtheter "ikke-redundante" istedenfor impliserende, sia både redundante og ikke-redundante underforståtheter vel må sies å være "impliserende".

I eksempelartikkelen (seksjonene 4 og 9) er oversetningen i det gyldige modus ponens-argumentet (Sandvik 1995: 285) som følger, en ikke-redundant underforstått premiss:

- Oversetning: *Hvis et språkråd fornorsker skrivemåten av innlånte ord, bør det nedlegges
- Undersetning: Norsk språkråd fornorsker skrivemåten av innlånte ord
- Konklusjon: Norsk språkråd bør nedlegges

Det er usikkert om oversetningen vil kunne få allmenn oppslutning. Derfor er den ikke-redundant. Den som ikke vil la seg lure av andres argumentasjon, må være på vakt overfor ikke-redundante underforståtte premisser.

Med redundante underforståtte premisser forholder det seg annerledes. I eksempelartikkelen er oversetningen i følgende rekonstruerte syllogisme en redundan underforstått premiss:

- Oversetning: *Alle supperåd bør nedlegges
- Undersetning: Norsk språkråd er et supperåd
- Konklusjon: Norsk språkråd bør nedlegges

Ingen kan tenkes å være uenig i at alle supperåd bør nedlegges. Utfordringa i dette argumentet er å få oppslutning om undersetningen. Å sannsynliggjøre undersetningen er på overflaten eksempelartikkelens hovederend. Undersetningen støttes i artikkelen av påvisninger av at Norsk språkråd foreslår å fornorske skrivemåten av noen innlånte ord. Men vi får ikke i artikkelen vite hva som skulle være galt ved det. At det er galt, og hvorfor det er galt, er ikke-redundante underforståtte premisser. At ideologi ikke problematiseres, kalles hos Roland Barthes (1969: 165,173) for naturalisering. Naturalisering og avideologisering kan altså forstås som ikke-redundante premisser.

Underkategorier av inferens

I tillegg til statistisk og logisk inferens har vi det jeg vil kalle semantisk og pragmatisk inferens. Grunnen til at det kan være nyttig å dele inferens i disse fire underkategoriene, er at terminologien om budskap

mellom linjer da kan bli klarere. Hva er for eksempel forskjellen mellom presupposisjoner og underforståtte premisser?

Presupposisjoner oversettes gjerne med "forhåndsantakelser", og er bakgrunnsinformasjon for det som ytres (Svennevig 2001b: 51). Presupposisjoner er ifølge Sigrell (2001: 8) allmenn bakgrunnskunnskap som ikke inngår i argumentasjon. Sigrell skiller (ibid.) mellom presupposisjoner og underforståtheter, som er forutsetninger som inngår i argumentasjon – altså premisser. Jan Svennevig derimot mener presupposisjoner også omfatter ikke-redundante underforståtte premisser: "Men presupposisjonene kan av og til skjule premisser som ikke er like opplagte eller akseptable for partene i kommunikasjonen" (Svennevig 2001b: 52).

Jeg har hittil beskrevet underforståtte premisser som logisk inferens. Presupposisjoner er semantisk eller pragmatisk inferens (Saeed 1987: 101). Når presupposisjon er semantisk inferens, vil en implisert setning være språklig innbakt i en annen setning. I setningen "Norsk språkråd (vil) ha dundret enda noen håndfuller spiker i sin egen likkiste" (eksempelartikkelens seksjon 5) er påstanden "*Norsk språkråd har tidligere dundret håndfuller med spiker i sin egen likkiste" innbakt gjennom orda "enda noen". Jeg kan tenke meg å kalle det semantisk presupposisjon. Det er på semantisk grunnlag vi slutter oss til presupposisjonen, ikke på logisk. Derfor mener jeg Svennevig blander nivåer i sitatet ovafor. Premisser og presupposisjoner tilhører ulike typer inferens.

Presupposisjon som pragmatisk inferens, som jeg kan tenke meg å kalle pragmatisk presupposisjon, har vi for eksempel i tema/rema-sekvenser. Tema betegner det vi sier noe om; rema betegner det vi sier om temaet. Temaet er det innholdselementet som er nevnt først i en setning. Som regel er temaet kjent informasjon, mens remaopplysningene er nye (Frimann 2004: 204f). I eksempelartikkelens seksjon 4 presupponeres det at det finnes et Norsk språkråd, som har årsmøte, som har oppnevnte medlemmer som behandler noe, og som har ei fagnemnd som har foreslått noe. Det presupponeres også hva Norsk språkråd er, og hva fagnemnda er. Dette er bakgrunnsviden som utledes pragmatisk og ikke semantisk. Konteksten i vid forstand avgjør om setningen "I dag, på annen og siste dag på årsmøtet i Norsk språkråd, skal de oppnevnte medlemmene behandle fagnemndas forslag til norsk skrivemåte av innlånte ord, de fleste av dem fra engelsk" er svar på spørsmålet "Hva skal skje?", "Når skal det skje?", eller "Hvem skal gjøre det?". Slik setningen står, er tidspunktet framheva som tema. Rema forteller om

hva som skal skje. Med den knudrete ordstillinga ”De oppnevnte medlemmene av Norsk språkråd skal behandle fagnemndas forslag til norsk skrivemåte av innlånte ord, de fleste av dem fra engelsk, i dag, på annen og siste dag av årsmøtet” ville rema ha fortalt når det skal skje. Med den like knudrete ordstillinga ”Fagnemndas forslag til skrivemåte av innlånte ord, de fleste av dem fra engelsk, skal i dag, på annen og siste dag på årsmøtet i Norsk språkråd, de oppnevnte medlemmene behandle” hadde rema fortalt hvem som skal gjøre det.

Jeg har nå etablert underforståtte premisser og presupposisjoner som underkategorier av inferens. En tredje kategori er implikaturer.

Svennevig (1995: 108) beskriver implikaturer som implisitte budskap som vi utleder. Sigrell skriver: ”Implikatur är en underförstått förmedlat sammanhangsantydning av närmast logisk karaktär. Det är följden av ett yttrande, ett förhållande mellan två satser där man inte kan bejaka den första samtidigt som man förnekar sanningshalten i den andra utan att göra sig skyldig till självmotsägelse” (Sigrell 2001: 284.) Mens presupposisjoner er impliserte fakta, er implikaturer impliserte sammenhenger. Implikaturer formidler hva noe innebærer. Skulle jeg som norsksfilolog i Språkrådets ånd driste meg til å lansere et nytt norsk ord for implikatur, kunne jeg foreslå ”innebæring”.

Eksempelartikkelens seksjon 13 – ”Lærerne, som teller ord og herser med former, men ikke formidler stilforståelse eller fremhever at det er viktig å skrive godt, blir like sure hver gang de får høre at det er de gjør og ikke gjør” – har som implikatur at lærerne ikke holder mål. Dette er hva jeg vil kalle implikatur som semantisk inferens – eller semantisk implikatur. Hva vi skal utlede i implikaturen, er språklig innbakt i utgangssætningen. En som skal undervise i godt språk, må formidle stilforståelse og framheve at det er viktig å skrive godt, for å holde

mål. (I parentes er det her naturlig å nevne at også redundans er semantisk inferens. Det er grunnen til at den elliptiske formuleringa ”får høre at det er de gjør og ikke gjør” kan sies å gi mening.)

For kommentarskribenten er det sentralt å få fram implikaturen at lærerne ikke holder mål, men det er leseren som skal utlede den. Det springende punktet i vurderinga av kommentarskribentens ethos er om påstandene som implikaturen skal utledes fra, er en adekvat beskrivelse av virkeligheten.

Også implikaturer kan være pragmatisk inferens. Da er ikke implikaturen språklig innbakt i den realiserede utgangssætningen, men i konteksten. Et eksempel på dette har vi allerede nevnt: Simpelthen ved å nevne at Sylfest Lomheim er frankofil, demonstrerer kommentarskribenten at han er velinformert. Det vil jeg si er en implikatur som kommer fram gjennom pragmatisk inferens. Vi kan vel bruke uttrykket pragmatisk implikatur. Også Stephen Levinson (2000: 168,243) skiller mellom semantisk og pragmatisk implikatur.

Sjangerrammene og sjangerforventningene er vesentlige kontekstelementer som gjør implikaturer om kommentarskribentens ethos særlig viktige i kommentarartikler. Slike pragmatiske implikaturer er det jeg vil kalle ethos-implikaturer.

Jeg vil altså dele opp inferensbegrepet slik (figur 1).

Dan Sperber & Deirdre Wilson (1995: 236) skiller mellom sterke og svake implikaturer. Skillet tilsvarer det jeg har etablert mellom semantiske og pragmatiske implikaturer, og det tilsvarer Grices skille mellom konvensjonelle og konversasjonelle implikaturer (Grice 1975: 45). Sperber & Wilson framholder at skillet ikke er absolutt, men at det er tale om et kontinuum. Implikaturer kan være forankra i både tekst og kontekst til samme tid – noen sterkest i teksten, andre sterkest i konteksten. Pragmatikere og semiotikere som bare beskjeftiger seg

Figur 1.

Type	Inferens			
	Statistisk	Semantisk	Logisk	Pragmatisk
Enhet	Tall	Setning	Tekst	Kontekst
Slutningsmåte	Induksjon Testing Beregning		Deduksjon Induksjon Abduksjon	
Underforståthet		Presupposisjon Implikatur Redundans Konnotasjon	Redundante premisser og konklusjoner Ikke-redundante premisser og konklusjoner	Presupposisjon Implikatur Tolkning

med de sterkeste implikaturene, har en mangelfull forståelse av verbal kommunikasjon. De får ikke med seg de finere virkningene av mye implisitt kommunikasjon (Sperber & Wilson 1995: 201f).

Som en konsekvens av dette synet analyserer Sperber & Wilson både troper og ironi som implikatur – jo svakere implikaturen er, desto rikere er den på muligheter. Slik tar de avstand fra retorikkens behandling av troper og ironi som spesielle språkkategorier. Det er tale om kommunikasjon, der uttrykksmåten blir både valgt og forstått i lys av at kommunikasjon i utgangspunktet oppfattes som relevant av både sender- og mottakerinstansen. Dette prinsippet kalles relevanssteori, og tar utgangspunkt i Grices relevansmaksime: ”Be relevant” (Grice 1975: 46f). For å vurdere om ethos blir styrka eller svekka, må en da vurdere hvor relevant det kommuniserte er.

Sperber & Wilsons tilnærming skulle åpne for at for eksempel litterær tolkning må kunne forstås som analyse av mer eller mindre svake implikaturer. Men mottakeren må være kompetent: Jo store tolkingspotensial implikaturene har, og jo større ansvar mottakeren tar for å tolke dem, desto mer poetisk og kreativ er metaforen. En god kreativ metafor med svak implikatur åpner mange muligheter i konteksten. Ved de beste metaforene går tolkeren også ut over konteksten. Tolking av metaforer som svake implikaturer er initiert av avsenderen, men er mottakerens ansvar. Tolking skjer ut fra tekst og kontekst, og forutsetter kompetanse og samspill: ”... a single expression which has itself been loosely used will determine a very wide range of acceptable weak implicatures.” (Sperber & Wilson 1995: 236f). Dette poenget er det greit å ha in mente når vi nå skal påvise ethos-implikaturer i eksempelartikkelen.

Ethos-etablering gjennom inferens

Eksempelartikkelen rommer lite argumentasjon ut fra logos. Til språkhandlingstypen fastslåing (konstativer) hører i eksempelartikkelen disse påstandene:

Det hender at fagmiljøer lukker seg inne. (Seksjon 2)

I dag på annen og siste dag på årsmøtet i Norsk språkråd, skal de oppnevnte medlemmene behandle fagnemndas forslag til norsk skrivemåte av innlånte ord, de fleste av dem fra engelsk. Det er ord med c denne gang, og blant de anbefalte variantene er kjøpp likestilt med cup, som i kjøppfinale, beiken ved siden av bacon, og trøkk for truck. (Seksjon 4)

Formannen i fagnemnda, professor Helge Sandøy ved Universitetet i Bergen, fortalte til *Aftenposten* i forgårs at han har regnet ut at norvågiseringen, dvs. innføringen av norsk skrivemåte for utenlandske ord, bør ha et tempo som er fire ganger høyere enn det nå har (...) Dette er et regnestykke vi ser frem til å få vist på tavlen – eller tavla, kanskje (...) Som kulturminister trakk Åse Kleveland i bremsen under en av de forrige rundene, da Norsk språkråds forslag om å skrive pøbb for et sted hvor man kan få seg et glass øl, ble lagt i fryseren. (...) Vi skriver fremdeles pub. (Seksjon 8)

Departementet har tenkt å nedlegge Norsk språkråd, i hvert fall i sin nåværende form. Vi som sitter der, har fått vår mandatperiode forlenget inntil videre. (Seksjon 9)

Det er ansatt en direktør for Norsk språkråd, Sylfest Lomheim (...) Lomheim ga et innblikk i sin tenkning i Dagsnytt 18 i forgårs: Fordi vi skriver sjokolade, bør vi skrive beiken. (Seksjon 14)

Per Egil Hegge er oppnevnt som representant for Norsk Redaktørforening og Norsk Presseforbund i Norsk språkråd. (Seksjon 16)

Tilskynding (direktiver) finner vi i spørsmåla ”Hvorfor og hvordan akkurat fire? Hvorfor ikke fem? Eller fire og en halv?” (seksjon 8). Resten av teksten er vurderinger (evaluative [Roksvold 2005: 25]). I vurderingene brukes både ironi og troper (språkbilder). Kommentarskribentens strategi i eksempelartikkelen er ikke å underbygge vurderingene gjennom saklig resonnement. Isteden søker han gjennom morsomme karakteristikker å få leserne til å le sammen med seg i skadefryd over at dette er mobbing av noen som fortjener det. Gjennom å more publikum kan en få publikum på si side, og derved sikre seg ethos. Det er tale om et følelsesengasjement. Strategien her er altså ikke å bygge ethos ved hjelp av logos, men ved hjelp av pathos. Som jeg har nevnt tidligere, er ethos som er etablert på denne måten, mindre trygg enn logosbasert ethos er. Jeg nevner her i forbifarten at mens Cicero i 1. bok av *De oratore* brukte ordet ”delectare” (= more; glede) om det å framstå med ethos, brukte han ”conciliare” (= forene; vinne for seg) i 2. bok av *De oratore* (Slaattelid 1993: 11-12). ”Conciliare” svarer best med Aristoteles’ forståelse av ethos. I eksempelartikkelen er ethos-bygging imidlertid knytta til ”delectare”.

Når kommentarskribenten eksplisitt nevner seg sjøl i eksempelartikkelen, bruker han gjerne sjøl-

ironi. I seksjon 5 understreker han at han ikke skal gjøre akademisk karriere, i seksjonene 6 og 8 koketterer han med uvitenhet, i seksjon 8 framstiller han seg også som naiv, og i seksjonene 13 og 14 antyder han at han er uintelligent. Her aktiviseres en beskjedenhetstopos. Ved å uttrykke seg beskjedent om sine egne forutsetninger får han på overflata fram at han ikke har overdrevent høge tanker om sin egen intellektuelle kapasitet. Det styrker hans ethos. Men i konteksten framstår utsagna ironisk. Dermed blir budskapet at kommentarskribenten har stor intellektuell kapasitet, og sia han sjøl bringer temaet på bane, virker det viktig for ham å få det budskapet fram. I allfall for ham er det relevant. Dermed framstår han som sjølopp tatt og intellektuelt forfengelig, og det styrker ikke ethos. Imidlertid er det forsonende at han fremmer dette budskapet gjennom ironi. Dermed framstår han som morsom. Han styrker sin ethos ved å vekke latter gjennom ironi. Å vekke latter er å appellere til følelser – altså pathos.

Hyperbol – overdrivelse – er et ironisignal. I seksjon 14 ligger ironien i hyperbolen ”åndelig forkrøblet”. I seksjon 15 er hyperbolen ”språklig beiken-suppe” ikke ironisk. Men den er morsom fordi den konsentrerer både Språkrådet som et supperåd og aktiviteten som å koke suppe ikke på spiker, men på ”beiken”, som er en foreslått skrivemåte av ”bacon”. Dermed impliseres både at Språkrådet er håpløst, og at kommentarskribenten er kreativ og morsom. Det kan styrke ethos. Det springende punktet er hvorvidt leseren oppfatter beskrivelsen som relevant kommunikasjon, sia artikkelen ikke rommer begrunnelser for hva som er så håpløst med at Språkrådet foreslår skrivemåten ”beiken”. Med en slik påvisning hadde karakteristikken stått sterkere i ethos-bygging.

Troper – språkbilder – appellerer til pathos i kraft av konnotasjoner – bibetydninger. I eksempelartikkelens seksjon 5 har vi ”dundret”, som i første omgang konnoterer kraftig lyd, dernest stor iherdighet. Å streve iherdig uten å forstå at det er sin egen undergang en da framskynder, impliserer dumhet. Men denne implikaturen impliserer i seg sjøl at den som påviser en slik dumhet, er klok. Her gjelder det kommentarskribenten sjøl, som altså implisitt underbygger sin ethos – forutsatt at hans beskrivelse av Språkrådets arbeid oppfattes som relevant. For lesere som ikke finner beskrivelsen relevant, er den en fallasi av typen ladde uttrykk (Pirie 1987: 112) – og dermed ethos-svekkende. Fallasier bryter med Grices kvalitetsmaksime om å holde seg til sannheten og ikke hevde noe en ikke har dekning for (Grice 1975: 46).

Mengdeknepe (Fabricius og Roksvold 2004: 95) har vi i seksjon 7. Det er ikke sikkert så mange som fire millioner nordmenn ler av norskskifilogene, men hvis kommentarskribentens syn deles av så mange, underbygger påpekingen av dette store fellesskapet hans ethos.

Prestisjeknepet (Andersson og Furberg 1970) er brukt i den kursiverte halen (seksjon 16) og i seksjon 6 (”jeg har vært oppnevnt medlem i fire år”). Dessuten konnoterer fotografiet av kommentarskribenten autoritet.

Kommentarskribenten ironiserer over fallasien falsk nøyaktighet (Pirie 1987: 82) i seksjon 8. Det svekker Sandøys ethos i artikkelen og styrker hans egen.

Fallasien argumentum ad antiquitatem – det gamle er best – ligger mellom linjene så lenge det ikke framføres saklige fornuftsargumenter for at skrivemåten av innlånte ord ikke bør fornorskes. Da ser standpunktet ut til å være at skrivemåten ikke skal forandres, fordi den skal være fast. Det er et pathos-argument.

I seksjon 13 er ”Lærerne” generalisering (Fabricius og Roksvold 2004: 96). Her er det til og med uklart om beskrivelsen skal gjelde bare alle journalistlærere eller alle landets norsklærere eller både alle journalistlærere og norsklærere. Det virker derimot klart at ordet ”journalister” skal leses som ”*alle journalister” og ikke ”*noen journalister”. ”Unge mennesker” kan også lese som ”*alle unge mennesker” istedenfor ”*noen unge mennesker”.

Når det ikke framgår tydelig hva kommentarskribenten sikter til, brytes Grices klarhetsmaksime: ”Be perspicuous” (Grice 1975: 46).

All nedrakking av Språkrådet, Sandøy, norskskifilologenes fagmiljø og lærerne er argumentum ad hominem (Pirie 1987: 94) – å ta mannen for ballen – så lenge kritikken ikke er konkretisert i faktafundert argumentasjon, men i ladd, fordreid og ensidig framstilling (op.cit.: 112,126). Forholdsvis klare eksempler på argumentum ad hominem har vi i seksjonene 8 og 10: ”Dette er et regnestykke vi ser frem til å få vist på tavlen – eller tavla, kanskje, og det vil sikkert skje med det muntre og lune humør som alltid preger forhandlingene i Norsk språkråd – på Lysebu denne fredagen” (seksjon 8) og ”Måtte forlengelsen ikke bli for lang – for å uttrykke seg på en måte som Norsk språkråd ikke ville ha hatt noen innvendinger mot” (seksjon 10).

Irrelevant humor (op.cit.: 105) har vi i seksjon 5 (”... og den er det, siden jeg ikke skal gjøre noen karriere i det norskfaglige miljøet”), i seksjon 8 (”Hvorfor ikke fem? Eller fire og en halv? (...) tav-

len – eller tavla, kanskje (...) uttalen bannan ble senere høytidelig godkjent som ferdigmodnet (...) noe i nærheten av en normal ølalkoholgehalt målt i prosent” og seksjon 14 (“Mussolini – som pimpet kianti, for det kan chianti hete fra i dag”).

Når kommentarskribenten i seksjon 9 skriver at departementet “har tenkt å nedlegge Norsk språkråd”, ligger ethos-sikringa i tillegget “iallfall i sin nåværende form”. Forutsatt at Språkrådet endres, har kommentarskribenten sine ord i behold. Knepet kalles inngjerding (op.cit.: 91).

Eksempelartikkelen slutter (seksjon 15) med et sitat av Balle Clorin: “Det er bare tull. Alt sammen. Det er bare noe vi finner på.” Sitatet er morsomt for den som husker sketsjen det er henta fra, fordi sketsjen var morsom. Som avslutning på eksempelartikkelen er det morsomt fordi vi trekker forbindelsen fra Superrådet til Språkrådet, og forstår at det også skal karakterisere Språkrådets virke. Men hva som gjør språkrådsforslaget tulle, er ikke utreda.

Dermed er analogien ikke påvist. Analogien tas for gitt som et argumentum ad populum (op.cit.: 133) – folkets røst. Men det er mulig vi har en analogisk feilslutning (op.cit.: 19).

Ethos-implikaturer i eksempelartikkelen

Jeg har ovafor kommentert bare noen få eksempler på mer eller mindre problematisk ethos-bygging i eksempelartikkelen. Nedafor har jeg komplettert analysen seksjon for seksjon, der jeg i andre kolonne, kalt “Hva vi ser”, gjengir innholdet i de ulike passasjene. I tredje kolonne, “Hva det forteller”, kommenterer jeg hvordan innholdet kan forstås. Den fjerde kolonnen rommer ethos-implikaturer. I den siste kolonnen problematiserer jeg grunnlaget for ethos-etablering i de ulike passasjene:

Kolonnene “Hva vi ser” og “Hva det forteller” eksplisiterer i hovedsak semantisk inferens; kolon-

Ethos-etablering

Seksjon	Hva vi ser	Hva det forteller	Ethos-implikatur	Mulig problem
1	Bevisst kontaminasjon viser dårlig språk. “Bacon” er fett flek i egentlig betydning; “beiken” er fett flek i overført betydning	Konnoterer meningsløshet	Kommentar-skribenten er morsom og suverén	Hvordan skal tittelen forstås?
2	Poengtert ingress om at norskfilologer er virkelighetsfjerne og dermed udugelige	Slik er sammenhengen	Kommentar-skribenten er klar, analytisk, velinformert og kompetent	Er sammenhengen slik?
3	Redaktør Hegge - en streng og velsoignert kommentator	Kommentar-skribenten er saklig og seriøs	Tru på kommentar-skribenten!	
4	Faktaopplysninger om språkrådsrådet	Slik er forslaget. Saklighet rår	Tru på kommentar-skribenten	
5	Dumme språkrådsforslag. Språkrådet forstår ikke at det undergraver seg sjøl	Kommentar-skribenten er morsom og spiller på falsk beskjedenhet	Kommentar-skribenten forstår mer enn Språkrådet	Hvorfor er forslaget så håpløst? Hvordan kan kommentarskribenten ta for gitt at Språkrådet forstår lite?
6	Noe er galt med Språkrådet. Språkrådet tror det er viktig å kunne skrive “beiken”	Kommentar-skribenten er sjølorisk. Det Språkrådet tror er viktig, er uviktig	Kommentar-skribenten vet fordi han er medlem	Stemmer kommentarskribentens beskrivelse? Gjelder det bare kommentarskribenten at han vet fordi han er medlem?
7	Språkrådet = “norskfilologenes høyst personlige isolat”. 4 millioner ler av Språkrådet	Språkrådet er latterlig	Kommentar-skribenten er det eneste ikke-latterlige språkråds-medlem	Er norskfilologene slik?

Ethos-etablering (forts.)

Seksjon	Hva vi ser	Hva det forteller	Ethos-implikatur	Mulig problem
8	Sandøy mener norvagiseringstempoet burde ha vært fire ganger høyere	Kommentar-skribenten er morsom. Sandøy er useriøs og latterlig. Berusa språkråd er ikke ved sans og samling	Den klartseende kommentar-skribenten er skarpere enn professor Sandøy	Hvorfor er Sandøy blitt professor og ikke kommentarskribenten?
9	Språkrådet skal legges ned	Språkrådet fungerer ikke, fordi det fremmer useriøse forslag	Kommentar-skribentens syn deles av departementet	Vil departementet legge ned Språkrådet pga. Sandøys regnestykke?
10	Språkrådet ville ikke ha hatt innvendinger mot "lang forlengelse"	Språkrådet godtar dårlig språk	Kommentar-skribenten er det gode språkets ensomme våpendrager	Stemmer det at Språkrådet ikke har noe imot dårlig språk? Er en "kort forlengelse" utenkelig?
11	Norskfakulteter er selsomme sosial-antropologiske isolater	Sosial-antropologi er negativt	Det kommentar-skribenten representerer, er positivt	Fins "norskfakulteter"? Fins et selsomt sosial-antropologisk isolat? Hvordan kan et isolat ha innflytelse?
12	Skrivemåte er uvesentlig	Språkstrid fins ikke. Språk-planlegging trengs ikke	Kommentar-skribenten vet hva språkrøkt bør gå ut på. Andre språkvarianter enn kommentar-skribentens bør vi ikke ta hensyn til	Er kommentarskribentens språkbegrep fyllestgjørende?
13	Fordi norskfakulteter plundrer, får ikke journaliststudenter skikkelig norsk-undervisning. Lærerne formidler ikke stilforståelse	Journalist-utdanning diskvalifiserer. Lærerne er udugelige	Kommentar-skribenten har ikke journalist-utdanning, og er dermed kvalifisert	Hvordan kan kommentar-skribenten vite det han skriver om journalistutdanning og lærere? Hvilke lærere? Hva betyr "blir like sure hver gang de får høre at det de gjør og ikke gjør"? Er heller ikke kommentar-skribenten språklig fullkommen? Er kommentar-skribenten sannferdig?
14	Nyansatt frankofil språkrådsdirektør Lomheim skal lede et korporativt organ, og mener skrivemåten "sjokolade" er relevant for å skrive "beiken"	Lomheim holder (likevel) ikke mål	Kommentar-skribenten vet bedre enn Lomheim	Hva er det korporative Språkrådet når det ikke er noe fascistorgan? Hva er håpløst med Lomheims eksempel? Foreslår Språkrådet "bør"?
15	Norsk språkråd skal avvikles 33 år etter Wesensteens supperådsketsj	Norsk språkråd = Norsk supperåd	Kommentar-skribenten derimot farer ikke med tull	Er det sannsynliggjort at Norsk språkråd = Norsk supperåd? Er analogien redelig? Kommentarskribenten skriver ikke "sketch"!
16	Kommentarskribenten representerer Norsk redaktørforening og Norsk presseforbund	Representasjon fra NR og NP er korporativistisk, men det er irrelevant i denne sammenheng	Kommentar-skribenten er en unik representant for pressa, som (derfor) her står for fornuft	Representerer kommentarskribenten seg sjøl eller pressa?
17	Tegning der Heide Steen jr. plasker munter og avsendig i Norsk språkråds suppegryte	Norsk språkråd er useriøst og farer med tøys og tull	Kommentar-skribenten er seriøs. Kommentarskribenten kan språk	Er analogien sannsynliggjort?

nene "Ethos-implikatur" og "Mulig problem" eksemplifiserer i hovedsak pragmatisk inferens. Logisk inferens i kolonnen "Hva vi ser" problematiseres i kolonnen "Mulig problem".

Analysen av logisk inferens fikk fram at slutningsmåten i eksempelartikkelen gjennomgående er induktiv, og at argumentene ikke holder for en kritisk betraktning. Analysen av semantisk og pragmatisk inferens fikk fram at kommentarskribenten velger pathos-argumenter framfor logos-argumenter. Da styrker han sin ethos bare blant dem som i utgangspunktet deler hans syn. Analysen av ethos-implikaturer får fram at eksempelartikkelen djupest sett kanskje først og fremst handler om kommentarskribenten sjøl.

Kilder

- Andersson, Jan og Mads Furberg (1970) *Språk och påverkan*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Barthes, Roland (1969) *Mytologier*. København: Rhodos.
- Fabricius, Julie & Thore Roksvold (2004) *Anvendt retorik*. København: Akademisk forlag.
- Frimann, Søren (2004) *Kommunikation – text i kontekst*. Aalborg Universitetsforlag, Institut for Kommunikation.
- Grice, H. Paul (1975) 'Logic and Conversation', i Cole, Peter & Jerry L. Morgan: *Syntax and Semantics. Volume 3*. New York – San Francisco – London: Academic Press.
- Hastrup, Thure (1991) *Aristoteles: Retorik*. Museum Tusulanums forlag. Københavns Universitet.
- Levinson, Stephen C. (2000) *Presumptive Meanings*. Cambridge Massachusetts: The MIT Press.
- Lindhardt, Jan (1987) *Retorikk*. Oslo: Cappelen.
- Pirie, Madsen (1987) *Språklig manipulering*. Oslo: Cappelen.
- Reade, W. H. V. (1938) *The Problem of Inference*. Oxford: Clarendon Press.
- Roksvold, Thore (2003) "'Etikk' kommer av 'ethos'", i Ottosen, Rune og Thore Roksvold (red.) *Kristiansand: Presseetisk front*. IJ-forlaget.
- Roksvold, Thore (2005) *Var avisspråket bedre før?* Acta Humaniora nr. 224. Oslo: Unipub.
- Saeed, John I. (1997): *Semantics*. Oxford: Blackwell.
- Sandvik, Margareth (1995) "Argumentasjonsanalyse" i Svennevig, Jan, Margareth Sandvik og Wenche Vagle: *Tilnærminger til tekst. Modeller for språklig tekstanalyse*. Oslo: Cappelen.
- Sigrell, Anders (2001) *Att övertyga mellan raderna*. Åstorp: Rhetor.
- Slaattelid, Hermund (1993) *Romersk retorikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Sperber, Dan og Deirdre Wilson (1986) *Relevance*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Svennevig, Jan (2001a) 'Abduction as a Methodological Approach to the Study of Spoken Interaction', *Norsk-rift* nr. 103. Universitetet i Oslo: Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap.
- Svennevig, Jan (2001b) *Språklig samhandling*. Oslo: Cappelen.

Appendix

Aftenposten

Kommentar

1

Fett fleesk bak mål

2

Det hender at fagmiljøer lukker seg inne, fordi virkelighetens verden blir for vond og vanskelig. Norskfilologenes miljø er et eksempel på det.

3

Redaktør i *Aftenposten*

4

I dag, på annen og siste dag på årsmøtet i Norsk språkråd, skal de oppnevnte medlemmene behandle fagnemndas forslag til norsk skrivemåte av innlånte ord, de fleste av dem fra engelsk. Det er ord med c denne gang, og blant de anbefalte variantene er kjøpp likestilt med cup, som i kjøppfinale, beiken ved siden av bacon, og trøkk for truck.

5

Hvis en personlig kommentar må være tillatt, og den er det, siden jeg ikke skal gjøre noen karriere i det norskfilologiske miljøet: Dette er fett fleesk helt bak mål, og det med klampen i bønn, eller trucken for fullt trøkk. Men det kommer nok til å bli vedtatt – og i løpet av dagen, fredag 13. februar – vil Norsk språkråd ha dundret enda noen håndfuller med spiker i sin egen likkiste, uten å ha skjont det selv.

6

For det som er galt med språkrådet – og jeg har vært oppnevnt medlem i fire år, så for første gang på 44 år vet jeg hva jeg skriver om – er at dets toneangivende medlemmer tror at dette er det som er viktig.

Mens det ikke er viktig om man skriver godt eller dårlig, elegant eller knudrete, nyansert eller flatt norsk. I hvert fall ikke viktig nok til at rådet beskjef-tiger seg mye med denslags.

7

Det forhold som ikke er sivet inn i norskfilologenes høyst personlige isolat, er at de på denne måten gjør seg til latter hos de ca. fire millioner mennesker som er interessert både i norsk språk og i god norsk. Men det affiserer dem ikke. For mye viktigere enn den ytre latter er deres evne til å kvantifisere, altså tall-feste, det indre behov:

8

Formannen i fagnemnda, professor Helge Sandøy ved Universitetet i Bergen, fortalte til *Aftenposten* i forgårs at han har regnet ut at norvagiseringen, dvs. innføringen av norsk skrivemåte for utenlandske ord, bør ha et tempo som er fire ganger høyere enn det nå har. Hvorfor og hvordan akkurat fire? Hvorfor ikke fem? Eller fire og en halv?

Pøbb og bannan

Dette er et regnestykke vi ser frem til å få vist på tavlen – eller tavla, kanskje, og det vil sikkert skje med det muntre og lune humør som alltid preger forhand-lingene i Norsk språkråd – på Lysebu denne freda-gen. Som kulturminister trakk Åse Kleveland i brem-sen under en av de forrige rundene, da Norsk språk-råds forslag om å skrive pøbb for et sted hvor man kan få seg et glass øl, ble lagt i fryseren. (Men uttalen bannan ble senere høytidelig godkjent som ferdig-modnet.) Vi skriver fremdeles pub. Hadde vi skrevet pøbb, villenorvagiseringstempoet formodentlig bare ha vært 3,85 ganger for lavt. Eller 3,92 kanskje, hva vet jeg. Under alle omstendigheter noe i nærheten av en normal ølalkoholgehalt målt i prosent.

9

Nedleggelse

Det spørsmål som naturligvis trenger seg på, lyder: Hva har departementet tenkt å gjøre med dette? Her er det oppmuntrende løypemeldinger. Departemen-

tet har tenkt å nedlegge Norsk språkråd, i hvert fall i sin nåværende form. Vi som sitter der, har fått vår mandatperiode forlenget inntil videre.

10

Måtte forlengelsen ikke bli for lang – for å uttrykke seg på en måte som Norsk språkråd ikke ville ha hatt noen innvendinger mot.

11

For denne tenkningen omkring hva som er viktig og ikke viktig i norsk og i norskundervisning, tar farge av de forestillinger som dominerer i det selsomme sosialantropologiske isolatet på norskfakulteter rundt i landet.

12

Man plundrer med å sette sammen bokstaver, mens det som gir godt språk, er at man velger de riktige og treffende ordene og setter dem sammen.

13

Og plundringsmentaliteten siver nedover. Journalister får ikke skikkelig undervisning i norsk, ikke under utdannelsen i hvert fall. Lærerne, som teller ord og herser med former, men ikke formidler stilnivåforståelse eller fremhever at det er viktig å skrive godt, blir like sure hver gang de får høre at det er de gjør og ikke gjør. Men de foretar seg ikke noe med det. Og til redaksjonene kommer det unge mennesker som er gløggere i hodet enn vi var, men som har dette ene spørsmålet som åndelig bagasje: Ærre så nøye a?

14

Korporativt

Departementet har tatt ett viktig skritt. Det er ansatt en direktør for Norsk språkråd, Sylfest Lomheim, og

NRK-programmet Språkteigens lyttere vet at han er opptatt av de forhold som er nevnt her. Han har også så god greie på Sør-Europa (mannen er frankofil) at han vet at Norsk språkråds medlemmer er oppnevnt ut fra de ideer som Benito Mussolini – som pimpet kianti, for det kan kianti hete fra i dag – la til grunn for den korporative stat. Men Lomheim ga et innblikk i sin tenkning i Dagsnytt 18 i forgårs: Fordi vi skriver sjokolade, bør vi skrive beiken. Man kan bli vegetarianer av mindre. Nå er ikke rådet noe fascistorgan akkurat. Men toleransen overfor oss som er så åndelig forkrøblet at vi ikke uten videre innser at norvageringstempoet burde være fire ganger høyere, er ikke stor.

15

Det går altså mot en styrt avvikling, kamuflert som omlegging, og det skjer ca. 33 år etter at Rolv Wesenlund og Harald Heide Steen jr. braste gjennom alle sperringer med sin udødelige sketsj om Norsk supperåd på trøkken sin. I dag kokes det språklig beiken-suppe på Lysebu. Som Heide Steen jr., alias konsulent Balle Clorin, så treffende formulerer det: "Det er bare tull. Alt sammen. Det er bare noe vi finner på."

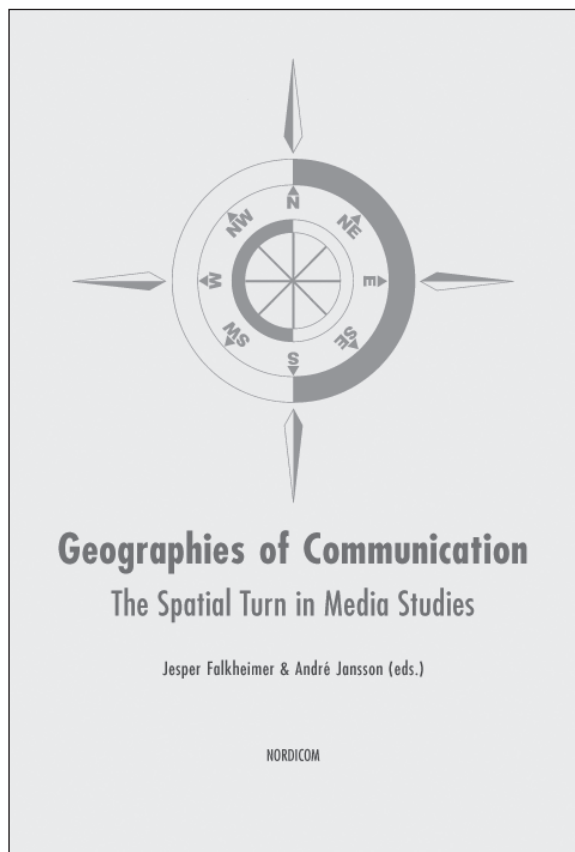
16

Per Egil Hegge er oppnevnt som representant for Norsk Redaktørforening og Norsk Presseforbund i Norsk språkråd.

17

[Tegning der Harald Heide Steen jr. som Balle Clorin (ev. Klorin) plasker i ei suppegryte kalt "Norsk språkråd".]

NEW BOOK FROM NORDICOM

The relationship between space and communication is becoming more complex. Mediatization blurs the boundaries between different spaces, as well as between dimensions of space. It also leads to the re-articulation of geographical territories – often (re)producing socio-political values and power struggles. This book departs from the assertion that the changing character of media society calls for a spatial turn in media studies. There are clear signs that such a turn is on its way. But no account has yet been formulated for the full potential of this. Gathering new analyses from leading Nordic media scholars, geographers and ethnologists, this book provides a broad view of the perspectives that emerge from the spatial turn. The chapters explore issues such as (trans)nationality, tourism, urban culture, interactive media, and the networking of domestic space. Together, they map out what might become a new sub-field within media and cultural studies: the geography of communication.

Price: SEK 280, € 30 (+P&P)

I would like to order copy/copies of *Geographies of Communication*

Name:

Address:

.....

.....

VAT No:

Send the coupon to:

NORDICOM, Göteborg University, Box 713, SE 405 30 Göteborg, Sweden

Fax: +46 31 786 4655, e-mail: anne.claesson@nordicom.gu.se